UNIWERSYTET MEDYCZNY
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu
Wydział Nauk o Zdrowiu
Katedra Nauk Społecznych
60-529 Poznań, ul. Dąbrowskiego 79
tel./fax 061 8546 911

Dr hab. Adam Czabański
Kierownik Pracowni Socjologii Zdrowia
i Patologii Społecznych
Katedra Nauk Społecznych,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego
w Poznaniu

Poznań, dnia 5.IV.2018 r.

PRODZIEKAN
Wydziału Nauk o Zdrowiu
prof. dr hab. Alina Borkowska

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Dominika Chmiela pt: „Ścieżki kształcenia a poczucie koherencji i radzenie sobie ze stresem u ratowników medycznych" (Promotor: prof. nadzw. dr hab. n. hum. Hanna Kostyło, Zakład Polityki Zdrowotnej i Zabezpieczenia Społecznego, Collegium Medicum w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; promotor pomocniczy: dr n.med. Marcin Jaracz, Katedra Neuropsychologii Klinicznej, Collegium Medicum w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu).

Jak powszechnie wiadomo, zawód ratownika medycznego wymaga nie tylko tężyzny fizycznej, ale także odporności na stres. Doświadczanie na co dzień skutków wypadków komunikacyjnych, widoku okaleczonych ludzkich ciał, rozpaczy bliskich ofiar, wszystko to nie pozostaje bez wpływu na psychikę ratowników medycznych. Z aktualnie prowadzonych badań w Wielkopolsce wynika, że większość ratowników medycznych pracuje na dwa etaty, prowadzi szkolenia itp. Tak więc oprócz ciężkich doświadczeń wynikających ze specyfiki tej pracy, środowisko ratowników medycznych boryka się z groźbą pauperyzacji, co wymusza ich wzmożoną aktywność zawodową. Przeciążenie pracą wprost przekłada się na rozwój wypalenia zawodowego wśród przedstawicieli tego zawodu.

Wypada zatem docenić badania prowadzone przez pana Dominika Chmiela w związku ze ścieżkami kształcenia a poczuciem koherencji i radzeniem sobie ze stresem u ratowników medycznych. Temat ten zawiera w sobie niezwykle istotne kwestie nie ograniczające się tylko do środowiska ratowników medycznych, ale obecne też w szerszym kontekście polityki zdrowotnej prowadzonej w naszym społeczeństwie.

Recenzowana dysertacja doktorska składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym rozdziale Autor opisał edukację zawodową ratowników medycznych w Polsce. Rozdział ten liczący 24 strony porusza także ważną kwestię kompetencji psychofizycznych, psychologicznych i społecznych oczekiwaną od adeptów tego zawodu.

UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU
Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy
10. 04. 2018
Dziekanat Wydziału Nauk o Zdrowiu
L. dz. .....

W drugim rozdziale podjęty jest temat stresu i radzenia sobie ze stresem oraz poczucie koherencji. Zasadne wydaje się tu być odniesienie Doktoranta do koncepcji radzenia sobie ze stresem Charlesa Carvera oraz pojęcie poczucia koherencji w ujęciu Aarona Antonovsky'ego. Brakuje mi jednak w tym rozdziale odniesienia do ustaleń wybitnej polskiej badaczki stresu traumatycznego – Marii Lis-Turlejskiej. W sposób śladowy została w pracy wspomniana (str. 56) inna zasłużona badaczka stresu – Helena Sęk.

Rozdział trzeci zawiera założenia metodologii i badań prowadzonych przez Doktoranta. Mamy więc tutaj przedstawiony cel pracy i cel badawczy. Autor zawarł w tym rozdziale także cztery problemy badawcze i odpowiadające im cztery hipotezy. Doktorant skrupulatnie opisał grupę badawczą, zaznaczając kryteria włączenia do grupy badawczej. Dokonał on także operacjonalizacji badanych zmiennych oraz opisał wykorzystane narzędzia badawcze (kwestionariusz samoopisowy Carvera-COPE oraz kwestionariusz samoopisowy Aarona Antonovsky'ego – SoC 29). Analiza statystyczna danych wykonana została z zastosowaniem różnych testów (Kałmogorova-Smirnova, U Manna-Whitneya, Wilcoxona, Friedmana). Poziom istotności statystycznej ustalono na poziomie $p < 0,05$. Obliczenia statystyczne zostały przeprowadzone za pomocą programu komputerowego IBM SPSS (wersja 24.0).

Rozdział czwarty liczący 30 stron zawiera wyniki badań własnych Doktoranta. Pan Dominik Chmiel przedstawił wyniki w formie przejrzystych tabel i wykresów oraz opatrzył je stosownymi komentarzami.

Zwieńczeniem pracy są wnioski z badań oraz przeprowadzona obszerna dyskusja wyników. Na uwagę zasługuje też zgromadzone piśmiennictwo liczące 146 pozycji (w tym 49% literatury anglojęzycznej). W pracy zawarte jest streszczenie w języku polskim i angielskim, spis tabel, spis rycin oraz załączniki. Ogółem recenzowana praca doktorska liczy 148 stron.

Autor pracy w sposób szczegółowy opisał procedurę wyłaniania respondentów do badań. Ostatecznie badaniom poddani zostali ratownicy medyczni z województwa kujawsko-pomorskiego (n=120). Wnioski wynikające z przedstawionych tu badań wykazały istotną statystycznie różnicę pod względem stylu radzenia sobie ze stresem w grupie ratowników medycznych ze względu na wykształcenie i doświadczenie w zakresie zwrotu ku Bogu i religii. Wykazano brak różnic istotnych statystycznie pod względem nasilenia cechy poczucia koherencji w grupie ratowników, ze względu na wykształcenie i doświadczenie zawodowe.

Ustalono, że najczęściej preferowane style radzenia sobie ze stresem u ratowników medycznych to planowanie, pozytywne przewartościowanie i rozwój, aktywne radzenie sobie, zaprzeczanie oraz zażywanie alkoholu lub innych środków psychoaktywnych.

Wykazano zależności istotne statystycznie pomiędzy poczuciem koherencji i stylem radzenia sobie ze stresem (w 12 z 15 podskal COPE) – str. 99-100 oraz dyskusja str. 107-109.

Badania Dominika Chmiela śmiało można uznać za pionierskie w odniesieniu do ratowników medycznych z województwa kujawsko-pomorskiego. Brakuje w Polsce badań, które mogłyby stanowić wyraźne odniesienie do prezentowanych tu wniosków badawczych Doktoranta.

Na uwagę zasługuje konstatacja Autora, że ratownicy medyczni odczuwają deficyty w odniesieniu do psychoprofilaktyki. Zdobywana i poszerzana wraz z każdą akcją wiedza, umiejętności i kompetencje okazują się tu niewystarczające. W zakończeniu swojej dysertacji Dominik Chmiel zauważa, że: „dotychczasowe stosowane koncepcje, metody i środki wykorzystane w kształceniu ratowników medycznych w odniesieniu do stresu zawodowego i radzenia sobie z nim, okazują się mało skuteczne". Dalej Autor proponuje, aby w przygotowaniu ratowników medycznych w zakresie psychoprofilaktyki sięgnąć po elementy koncepcji poznawczo-behawioralnej. Doktorant zauważa też powołując się na badania amerykańskie z lat 2013-2014, że terapia poznawczo-behawioralna okazuje się skuteczna u żołnierzy wracających z misji. Jest wielce prawdopodobne, że może okazać się skuteczna w odniesieniu także do ratowników medycznych.

Recenzowana praca została przygotowana z zastosowaniem solidnego warsztatu metodologicznego. Pomimo to należy zwrócić uwagę na pewne niedociągnięcia czy też niejasności.

Cel pracy przedstawiony na str. 58 brzmi niejasno: „Głównym celem badania jest zestawienie ścieżek kształcenia oraz doświadczenia zawodowego ratowników medycznych z poziomem poczucia koherencji i sposobów radzenia sobie ze stresem, aby sprawdzić, czy wpływają one na poziom poczucia koherencji oraz sposoby radzenia sobie ze stresem".

Na końcu pracy brakuje odniesienia się do szczegółowych hipotez badawczych przedstawionych na stronie 60.

Dalsze uwagi mają charakter w istocie techniczny. Przykładowo na stronie 62 Autor zestawia dwie grupy badanych ze względu na doświadczenie zawodowe. Jedna grupa liczy 74 osoby, a druga 46 osób. Doktorant z ogromną dokładnością aż dwóch miejsc po przecinku

podaje wyniki w procentach. Uzasadnione by to było w odniesieniu do grupy respondentów liczącej 10 tysięcy i więcej.

W pracy zdarzają się literówki (np. str. 62) a także błędy stylistyczne (np. str. 28), co nie umniejsza mojej wysokiej oceny całości dysertacji doktorskiej.

Po wnikliwym zapoznaniu się z przedstawioną mi do recenzji rozprawą doktorską pragnę wysoko ocenić zwłaszcza część statystyczną. Autor tej pracy przeprowadził szczegółową interpretację wyników w sposób rzetelny. Na uwagę zasługuje logiczne powiązanie przez Doktoranta wyników badań własnych z cytowanymi pozycjami aktualnego piśmiennictwa (zwłaszcza w dyskusji). Pan Dominik Chmiel umiejętnie zorganizował przebieg badań stosując właściwą metodykę. Wykazał się przy tym wysokim poziomem znawstwa opisywanego zagadnienia, co przełożyło się na wnikliwą analizę oraz interpretację uzyskanych wyników.

Reasumując stwierdzam, że przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska pt: „Ścieżki kształcenia a poczucie koherencji i radzenie sobie ze stresem u ratowników medycznych" w pełni odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom na stopień doktora nauk o zdrowiu i w związku z tym pragnę przedstawić Wysokiej Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu, Collegium Medicum w Bydgoszczy, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wniosek o przyjęcie niniejszej dysertacji doktorskiej i dopuszczenie mgr Dominika Chmiela do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Adam Czabański